

Noordse woelmuis en waterspitsmuis: Texelaars bedreigd

Aan het begin van onze jaartelling lag tussen de oude kern van Texel en het huidige Noord-Holland een uitgestrekt veengebied. Dit was een zeer geschikt leefgebied voor de noordse woelmuis en de waterspitsmuis. Na de vorming van het Marsdiep rond de 12e eeuw raakten beide muizensoorten op Texel geïsoleerd van soortgenoten in de rest van Nederland. Ze maakten een eigen ontwikkeling door, ook doordat eeuwenlang concurrenten zoals aardmuis en huisspitsmuis ontbraken. Aandacht voor twee echte Texelaars die er door eeuwenlang isolatie zelfs een beetje anders uitzien dan hun soortgenoten van de overkant.

Vanaf de middeleeuwen, met de toename van de menselijke bewoning en de scheepvaart, hebben bruine rat, huismuis en bosmuis zich op Texel weten te vestigen. Na 1950 hebben nog drie andere soorten zich gevestigd, meegelijft met materiaaltransport. Zo kent Texel anno 2013 negen soorten 'muizen': twee soorten spitsmuizen (vleeseters met spitse snuit), drie soorten woelmuizen (planteneters met korte staartjes) en vier soorten echte muizen (alleseters met lange staart, grote oren).

De op Texel voorkomende muizensoorten, periode / jaar sinds wanneer de soort van het eiland bekend is, mate van voorkomen en een ingeschatte trend over de afgelopen 50 jaar (bron: R. Witte).

Soort	Voorkomen bekend sinds	Voorkomen, trend
Spitsmuizen		
waterspitsmuis	2250 v.Chr.*	vrij zeldzaam, afnemend
huisspitsmuis	2006	zeer algemeen, sterk toenemend
Woelmuizen		
noordse woelmuis	2250 v.Chr.*	vrij algemeen, afnemend
aardmuis	1985	vrij zeldzaam, sterk toenemend
veldmuis	nog niet	alleen gevonden in braakballen, waarschijnlijk afkomstig van het vasteland
rosse woelmuis	1998	zeldzaam, toenemend
echte muizen		
bruine rat	1100 ?	algemeen, stabiel
huismuis	1100 ?	vrij algemeen, stabiel
bosmuis	1100 ?	algemeen afnemend
dwergmuis	1956	vrij zeldzaam, afnemend

* Waarschijnlijk leven de noordse woelmuis en de waterspitsmuis al op de locatie Texel sinds de sluiting van de duinkust omstreeks 2250 v.Chr., dus ver voordat Texel een eiland werd. Het feit dat beide soorten uiterlijk en qua leefwijze verschillen van soortgenoten elders in Nederland, versterkt dit vermoeden.

Noordse woelmuis

De noordse woelmuis is het enige gewervelde dier (een ondersoort) dat uitsluitend in ons land voorkomt ('endemisch' is). Nederland heeft daarmee een grote verantwoordelijkheid voor een adequate bescherming. Texel vormt bovendien een van zijn belangrijkste leefgebieden, op andere Waddeneilanden ontbreekt hij. Uit genetisch onderzoek blijkt dat de noordse woelmuizen op Texel sterk lijken op die in de rest van Noord-Holland, in Zuid-Holland en Zeeland. Het minst lijken ze op soortgenoten uit Friesland en de Biesbosch. De uiterlijke verschillen (grootte, tint, vachtpatroon) zijn subtiel en pas goed zichtbaar als je ze naast elkaar ziet.

Noordse woelmuis

Bijzonder is dat de noordse woelmuis op Texel, in tegenstelling tot het vasteland, behalve in natte ook in droge vegetatietypen voorkomt. De oorzaak daarvan is dat er op Texel (tot voor kort) geen concurrentie was met andere woelmuissoorten. Op Texel is het duingebied zijn belangrijkste leefgebied, terwijl hij zich op het vasteland vaak beperkt tot vochtige en natte vegetaties.

De noordse woelmuis, een echte zaden- en planteneter, is pas in de 19e eeuw ontdekt en voor het eerst beschreven in 1841. Maitland (1898) schreef over grote aantallen 'zeemollen' (Taupes de Mer) op Texel in 1890. In dat jaar werden honderden muizen met stokslagen gedood en vervolgens door kabeljauwvissers gebruikt als aas. Dit maakt duidelijk dat de soort vroeger zeer algemeen was op Texel, iets wat nu niet meer het geval is. Texelaars noemden de noordse

Rosse woelmuis

woelmuis wel 'rattekop'. Ook werd het mannetje 'zwarte molmuis' en het vrouwtje 'bruine molmuis' genoemd; mannelijke dieren zijn groter en hebben meer zwarte strepen dan vrouwelijke.

De eerste officiële vaststelling van de aanwezigheid van de noordse woelmuis op Texel was in 1932, door de broers Niko en Luuk Tinbergen. Voordien werden de noordse woelmuizen op Texel voor veldmuis of aardmuis aangezien. Pas in 1985 is de aardmuis voor het eerst op Texel waargenomen, in 1998 verscheen de rosse woelmuis. Concurrentie met deze overkanters, die zich langzaam over het hele eiland verspreiden, is op Texel een belangrijk knelpunt voor de noordse woelmuis. Als de veldmuis zich ook op Texel weet te vestigen, resteren voor de noordse woelmuis mogelijk alleen de dynamische natte en ruigere leefgebieden (bijv. Mokbaai, Slufter en Schorren). Maar vooralsnog is de noordse woelmuis wijdverspreid op Texel, al zijn de aantallen alleen in duinen en schorren soms hoog.

Noordse woelmuizen kunnen slecht tegen begrazing: in het zuidelijke duingebied van Texel werden in 2008 in niet-begraasd terrein 4x zoveel noordse woelmuizen gevangen als in begraasd terrein. Enerzijds komt dit door sterfte ten gevolge van het vertrappen van (ondergrondse) holen en nesten. Anderzijds zorgt een hoge begrazingsdruk voor een korte vegetatie en een open structuur die predatie vergemakkelijkt. Op veel plekken verdwijnt de soort bij intensieve begrazing dan ook, of hij trekt zich terug in de randen (bijvoorbeeld onder hekken).

Waterspitsmuis

De waterspitsmuis komt voor in waterrijke biotopen met een structuurrijke oevervegetatie, zoals moerassige gebieden en rietkragen (natte duinvalleien), kwelgebieden (duinrellen), sloten (Moksloot) en overstromingszones (Mokbaai).

De waterspitsmuis is een echte vleeseter die, in tegenstelling tot andere spitsmuissoorten, zijn prooi ook onder water vangt. Op het vasteland bestaat gemiddeld 70% van zijn territorium uit water. Door het, tot voor kort, ontbreken van concurrenten kon het leefgebied van de waterspitsmuis op Texel vrijwel geheel uit land bestaan en zijn prooien uit slakken, wormen, spinnen en insecten. De langdurige isolatie van de waterspitsmuis op Texel is goed zichtbaar doordat deze soort hier geleidelijk veranderde en inmiddels geheel zwart van kleur is. De witte buik en oorvlekjes, die zijn soortgeno-

Waterspitsmuis in typische Texelse kleurvorm

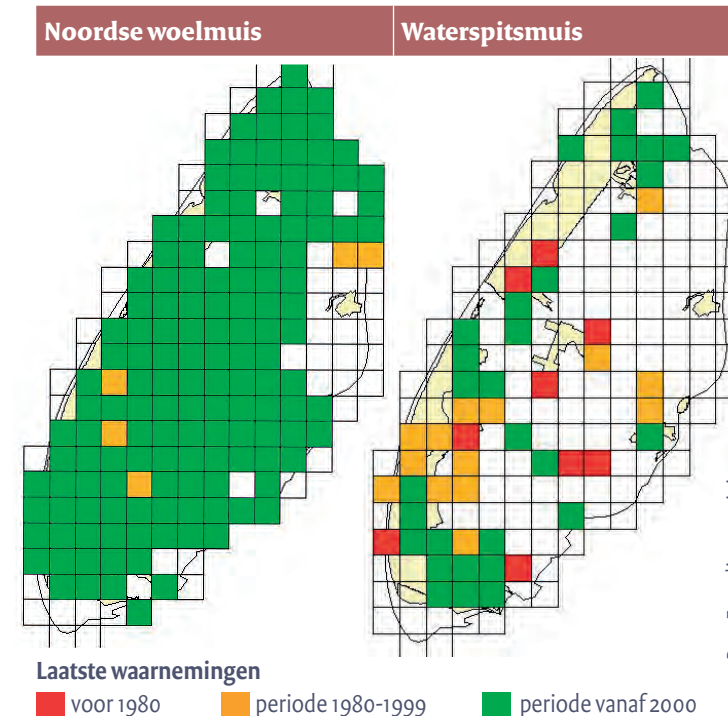
ten op het vasteland kenmerken, ontbreken. Dankzij zijn unieke kleurstelling is de aanwezigheid van de waterspitsmuis op Texel goed bekend. Details over verspreiding, dichtheid en achteruitgang ontbreken echter, er bestaan slechts ca 100 geregistreerde waarnemingen. Waarschijnlijk leeft de soort al lange tijd wijdverspreid en in lage dichtheid op Texel, het meest in natte duinvalleien en in de omgeving van het Hoornder Nieuwland.

Sinds 2006 leeft een belangrijke concurrent van de waterspitsmuis op Texel: de huisspitsmuis. Vanuit de omgeving van De Cocksdorp heeft deze soort binnen vijf jaar het hele eiland veroverd. Gezien zijn enorme aantallen zal de huisspitsmuis de waterspitsmuis weg-

Huisspitsmuis

concurreren uit de droge gebieden. Dankzij deze nieuwe spitsmuis kan de kerkuil zich op Texel weer succesvol en met vele nesten voortplanten. Van de 200 spitsmuizen die in 2012 in kerkuilenbraakballen (Texels: spejeproppen) werden gevonden bleek er slechts 1 een waterspitsmuis te zijn. (zie verder pag. 83).

De noordse woelmuis is zowel voor als na 1980 ruim verspreid aanwezig, de waterspitsmuis gaat mogelijk achteruit.